

Matkarajad / Walks

M1 Suure-Jaani kesklinn linna keskväljakult 2,7 km

M1 Suure-Jaani centre from Town Square 2.7 km

Kirik, sild ja järv / Church, bridge and lake

J. Köleri - Mäe - Kingu - Suur Kalmistu / [Main Cemetery](#) - Kirik / [Church](#) - paisjärv

Linna keskväljak, kust algavad meie matkad ja rattaretked, oli linna elu keskpunkt kuni aastani 2007-08, mil bussipeatus viidi siit ära. Keskväljak oli koht, kus ristusid teed ja kohtusid inimesed. Kunagi olid siin turg, kõrts ja võõrastemaja.

Regulaarsed bussiliinid ühendasid Suure-Jaanit suuremate Eesti linnade Tallinna, Tartu, Pärnuga, kord päevas sõitis buss isegi Haapsallu. 1960.-70. aastail oli väljaku ääres puidust bussiootekoda. Selle kõrval seisis kiosk, kus müüdi jäätist ja limonaadi, mõistagi populaarne kooliõpilaste hulgas...

Pärast taasiseseisvumist, 1990ndail tekkisid väljaku äärde mitmed väikesed erapoed. Kioskid lammutati ja kerkis modernne klaasist hoone, mis oli tuntud kui Kalda toidupood. Paar aastat tegutses poe keldrikorrusel pagar ja oli avatud kohvik. Teisel korrusel oli kasutatud rõivaste kauplus. Väljas maja seinas oli pangaautomaat. Praegu kollaseks värvitud puithoones väljaku idaküljel oli kaks erapoodi. Väljaku teisel küljel, rohelses majas töötasid raamatu- ja majatarvete pood ja lõunapoolses otsas tegutses

mõnda aega baar. Hoone ülemisel korrusel on läbi aegade olnud kommunaalkorterid. Väljaku põhjaservas pooleldi kivist hoone tänavapoolses otsas töötab apteek.

Bussijaam ja toidupoeid on siiani linna tuiksooned, kuid nüüd on need keskväljakust paarsada meetrit läänes. Ka endisele väljakule on tegevust juurde tulnud, 2019 avati Suure-Jaani tervisekoda, mis oma basseini, saunade ja jõusaaliga meelitab kasutajaid kohale ka kaugemalt.

The square where many of our rides and walks start, was the centre of Suure-Jaani life until 2007/8 when the bus station was moved. This was once the place where roads and people met, and the site of an inn, a guest house and a market. The bus service to major towns was still quite frequent. In the 1960/70s a wooden hut served as a waiting room. Next to it was a kiosk selling ice cream, various foods and refreshments, popular with school children. The square was where people waited for a bus to go to Viljandi, Pärnu, Tartu and Tallinn, and once a day even to Haapsalu.

After independence in the 1990s, small private shops appeared and the square was lined by family businesses. The bus shelter and kiosk were replaced by the modern glass building known as the Kalda grocery shop, with a cafe and bakery attached, and a second-hand clothes shop above. In the yellow wooden building there were two more shops selling various foods and a bookshop, in the middle of the large green building there was a household goods shop, and at the far end a small bar.

Although the bus station and supermarket are now the main focus of activity, the square is once again busy with shops and businesses. The Health Centre with its pools, saunas and exercise room, opened in 2019, quickly became very popular, attracting people from a wide area.

1 Alusta matka mööda J. Köleri tänavat, jalutades tänava paremal poolel.

Go down J. Köleri on the right-hand side of the street.

440m >

J. Köleri tänav on oma nime saanud Johann Köleri (1826-1899) järgi. Köler oli esimene Eesti akadeemilise haridusega maalikunstnik. Tulevane kunstnik sündis Kõõbra talus, umbes 15 kilomeetrit Suure-Jaanist. Kui tulevane kunstnik oli kolmeaastane, koliti Lubjassare renditallu. Paremal näeme halli puumaja (Köleri 1), mis oli Suure-Jaani kihelkonnakool aastatel 1829 - 1930. 1960.- 70. aastail töötasid hoones linnaraamatukogu ja haigla koos laboratooriumiga. Haigla suleti ja raamatukogu kolis hoonest ära 90. aastate lõpul. Vasakul näed punast telliskivihoonet (Köleri 2), kus eri aegadel on töötanud lihakarn, pagar ja isegi hoiukassa.

Natuke edasi vasakul enne silda asuvas hoones töötas enne sõda riidevärvimistöököda. Nõukogude ajal, kuni 70. aastate lõpuni oli hoones (Köleri 2a) limonaadivabrik, kus töötas 20 - 30 inimest. Paremal asus politseijaoskond (Köleri 5), kuid nõukogude ajal lõgisesid hoones kudumismasinad ja toodeti villaseid esemeid. Veel pisut edasi vasakul töötas meierei (Köleri 6). Meierei keldris toodeti kuulsat rokfori (sinihallitus)juustu. See oli väheseid kohti Eestis, kus seda delikatessi valmistati.

Edasi on J. Köleri tänav palistatud tüüpiliste 19./20. sajandi vahetusel ehitatud puitmajadega. Aja jooksul on mitmed kehvas seisus majad renoveeritud ja muudetud atraktiivseteks kodudeks. Köleri 10 majas avati 1. detsembril 1945 linna haigla. Hiljem kolis haigla Ilmarise 5 majja, mis oli tuntud kui Hendre maja.

Valge pikk kivimaja on kunagine populaarne linna avalik saun, mis töötas alates 1953. ja kuni 1990. aastate alguseni. Tollal puudus linnamajades enamasti saun ja vannituba. Nii avatigi linnades avalikud saunad. Suure-Jaani saun oli avatud reede ja laupäeva keskpäevast kella kümneni õhtul ja pühapäeva hommikul. Kujunes omamoodi traditsiooniks tulla sauna, vahel lookles varastel õhtutundidel sauna ees järjekord. Saun oli ka sotsiaalse elu keskus: kohtusid tuttavad, vahetati uudiseid, mehed vaidlesid poliitikateemadel. Sissepääs maksis 20 kopikat, 5 kopikat õpilastele. Koos piletiga sai osta ka limonaadi ja õlut. Limonaad maksis 28 kopikat.

Kuigi linnasaun oli populaarne, oli hoone seestpoolt üsna sünge: kehvapoolne valgustus, rõivakapid oli võõbatud tumeroheliseks, põrandal tumepruun linoleum ja tiptunnil polnud palju ruumi liikumiseks.

J. Köleri street is named after Johann Köler (1826 - 1899), the first distinctly Estonian painter, who was born in Kõõbra farm, Lubjassaare, some 15 kilometres south from Suure-Jaani. On our right a grey wooden building (Köleri 1) was the parish school 1829 - 1930. It later housed the town library, a hospital and some medical laboratories. On the other side of the road, the long brick building (Köleri 2) housed a butcher's, a bakery and a savings bank at various times.

Further down towards the bridge on the left there was a clothes-dyeing factory, and later a soft drinks factory employing 20 - 30 people until the 1970s (Köleri 2a). On the opposite side of the road, just before the bridge, is a former wool weaving factory and later police station (Köleri 5). Further along on the left by the bridge, there was once a dairy (Köleri 6). In the cellar blue Roquefort cheese was produced, one of the few places in Estonia.

The street beyond here is lined by old wooden houses typical of 19/20th-century small town buildings. More and more of them are being transformed into modern and attractive homes. In the house Köleri 10 the first town hospital was opened in December 1945. It later moved to Ilmarise 5, becoming known as Hendre House.

The long white building further up on the right was once the town's popular public sauna, which functioned from 1953 to the early 1990s. Whilst country families had a private sauna, in Soviet times few townspeople even had a bathroom at home. So, partly to maintain public hygiene, town saunas were opened. This sauna was once open on Friday and Saturday afternoons and evenings and Sunday mornings. So popular was the early evening on Saturdays a queue built up, and as one person left another could enter.

It was a great fun to come to the rituals of sauna, and it was the centre of social life: people met, and exchanged news and stories. Entrance fees were affordable to all: 20 kopecks for adults and 5 kopecks for youngsters. The ticket counter also sold bottles of lemonade at 28 kopecks, and beer for men, costing a little more! Whilst once much appreciated, the building was quite gloomy, dimly lit, darkly decorated and cramped. Now most households have bathrooms and some have private saunas, and it seems that no one wants to own an old communal sauna.

2 Kui jõuad Ringpuiesteeni (paremal), mine üle J. Köleri tänava.
Just after Ringpuiestee on your right, cross J. Köleri.

26m >

3 Pööra vasakule Mäe tänavale, mis on linna kõige väiksem tänav.

Turn left into Suure-Jaani's smallest street, Mäe (hill).

137m >

4 Pööra paremale Kingu tänavale.

Turn right into Kingu (hillock, mound).

33m >

5 Oled jõudnud kalmistuni. Vasakul puude vahel on müüri sees ava, mine läbi selle ja oled Suure-Jaani ajaloolisel surnuaial.

Shortly after, turn left through a gap in the wall, to enter Suure-Jaani historic graveyard.

38m >

6 Pööra teisel teerajal paremale ja jõuad helilooja Mart Saare hauale.

Take the second path to the right and you come to the grave of Mart Saar.

16m >

Mart Saar (1882 - 1963) sündis ja veetis osa elust Hüpassaares (17 kilomeetrit Suure-Jaanist). Õppis Peterburis ja töötas Tallinna Konservatooriumis. Saar lõi rahvuslikus stiilis koorimuusikat ja tema helikeelt on kirjeldatud kui eesti hinge häält. Mart Saare kohta vaata ka J7, punkt 16.

Mart Saar (1882 - 1963) was a composer who was born and spent some of his life in Hüpassaare, to the west of Suure-Jaani. He studied in St. Petersburg and worked at Tallinn Conservatoire. He was the creator of a folk style in Estonian choral music, and his music has been described as the voice of the Estonian soul. For more information about Saar, see at 16 on ride J7.

7 Saare haua ees on Kappide perekonna hauamonumendid.
Just in front of the Saar grave are several Kapp family monuments.
5m >

*Muusikute Kappide perekonna kohta vaata M2 (punkt 7).
For information about the Kapp family of musicians see at 7 on walk M2.*

8 Mine edasi valge kabeli juurde.
Move towards a white laying-out chapel, which serves as a mortuary.
50m >

Kaheksatahulise põhiplaaniga uusklassitsistlike elementidega historitsistlik kabel valmis 1912. Hoone projekteeris Riia polütehnilise ülikooli arhitektuuriprofessor Gustav August von Stryk.

The octagonal neo-Classical chapel was constructed in 1912 to the design of the Professor of Architecture at Riga Polytechnical University, Gustav August von Stryk.

9 Mine kabeli juurest mööda rada alla järve poole.
Walk to the left of the chapel, passing the door. Take the path leading down to the lake.
32m >

10 Pööra esimesele laiemale rohtunud rajale vasakul. Mine mööda rada kiriku poole.
Shortly after, take the first wide, grassy path on the left. Continue along this path which leads to the Church.
223m >

Enne kui jõuad surnuaia lõppu, leiad Johann Köleri hauaplatsi (vasakul). Köleri büsti autor on Eesti tuntumaid skulptoreid Amandus Adamson.

Towards the Church end of the graveyard, look out for the grave of the painter Johann Köler on the left. The bust is by Estonia's most notable sculptor, Amandus Adamson.

11 Jaluta edasi, hoidu vasakule ja välju surnuaiast läbi kiriku juures oleva avause.
Leaving the graveyard, bear left towards the Church entrance.
70m >

Püha Johannese kiriku ehitust alustati tõenäoliselt 13. sajandi teisel poolel. See rajati kindluskirikuna. Lääneukse kohal ja idaseinas on roosaken. Kirikut on taastatud pärast Liivi sõda ja Põhjasõda, kaasnenud ümberehitustes on keskaegset algkuju muudetud. Kirikus hoitakse paekivist ratasristi 1598. aastast ja Olustvere krahvipere Fersenite mälestisi. Anne Rätsep aitas legendi järgi kohalikke inimesi katku- ja nälja ajal. Suure-Jaani kiriku orel on suurepärases korras, pärineb aastast 1937. Barokne oreliprospekt on alles esimesest orelist (1804). Teave kiriku lahtiolekuaegade ja jumalateenistuste kohta on kiriku ees teadetetahvlil ja vaata ka teelistekirikud.ekn.ee.

The Church of Saint John the Baptist was probably built in the second half of the 13th century as a fortress church. Notice the rose window over the west door. Since the Livonian and Great Northern wars the church has been repeatedly restored over the centuries, leaving relatively little of the original mediaeval layout. The fine interior contains monuments to the von Fersen family of Olustvere Manor, and a 1598 wheel cross dedicated to Anne Rätsep, who according to a legend washed and clothed the plague dead in the Livonian War. The Church organ dates from 1937 and is in a very good condition. The attractive baroque façade dates from 1804. Church opening information is on the notice board outside, or at teelistekirikud.ekn.ee.

12 Pööra paremale munakivisillutisega tänavale.

Turn right down a cobbled road.

82m >

Vasakul on 18. sajandi lõpul ehitatud kirikumõisa peahoone, mis on Suure-Jaani vanim elumaja. Majas on elanud Suure-Jaani pastorid. Nõukogude ajal töötas hoones lasteaed, praeguseks on hoone osaliselt renoveeritud. Kirikumõisa peahoone taga on vana tallihoone. Paremal, kirikust pisut eemal, on tõllakuur. Munakivisillutisega teel pane tähele suurt ristiga kivi - siin oli kirikumõisa piir.

On the right is the former carriage shed, and on the left is the restored parish building. This is possibly the oldest extant building in Suure-Jaani, perhaps dating from as early as the eighteenth century. It has housed many priests. In the latter years before restoration it was a kindergarten. The large building beyond the parish building was once stables, its size showing the number and importance of horses at one time. At the lower end of the cobbles, notice a large round stone with a cross cut into it. This marks the boundary of church land.

13 Mine laugest mäest alla ja pööra paremale järveäärsele rajale. Mine mööda järveäärset rada.

At the foot of the hill turn right along the lakeside path, below the cemetery.

510m >

Kirik ja surnuaed jäävad paremale mäeküljele, möödud paviljonist ja üle järve viivast pontoonsillast. Eelmine sild üle järve ehitati eelmise sajandi 30. aastatel ja pidi tollal lühendama laste kooliteed. Kool asus tollal üle järve, Ilmatari tänaval. Sild kukkus 60. aastate lõpupoole kokku.

Suure-Jaanis on kaks järve. Alumine järv, mis asub kiriku ja surnuaia taga, on tuntud kui Suure-Jaani paisjärv. Järv paisutati ja tamm ehitati 19. sajandi alguses varustamaks energiaga tammil asuvat veskit. Kunagine veski on praegu kõrts-restoran-kohvik Arturi Juures. 1960. aastatel lasti järv veest tühjaks ja kadus, jättes maha suure mudase ala. Järv puhastati ja taastati 1980. aastate lõpul. Põhjakaldale rajati väike rand ja püstitati riietumiskabiinid. 1970. aastatel rajati kohaliku kooli direktori Ülo Kõpu eestvõttel linnarahvale suviseks ujumiseks ülemine järv, mis sai tuntuks Kõpu järvena.

You will pass the lake paviljon and a pontoon bridge across the lake. The original bridge on this site was erected in the 1930s, to make it easier for pupils to reach the former school in Ilmatari. The old bridge collapsed in the late 1960s.

There are two lakes in Suure-Jaani, one above the other. The lower lake, below the church, is known as Suure-Jaani Paisjärv (dammed lake) and was probably created in

the early 19th. century to produce power for the nearby mill, now Arturi Juures pub. In the late 1960s the lake was drained, and it was restored in the late 1980s, the water level being lowered to reduce problems of flooding and ice damage in the winter. A bathing beach has been added on the northern shore. Meanwhile, in the 1970s the school headmaster, Ülo Köpp, had created the upper lake as a place of recreation, and it became known as Kõpu Järv.

14 Parevalt tuleb sisse kruusatee, kuid liigu otse mööda järveäärt.
When a road comes in from the right, continue along it, beside the lake.

202m >

15 Hoidu vasakule ja mine mööda järveäärset jalgrada.
Fork left and follow the path along the lake shore.

409m >

16 Puude vahel näed suurt heledat maja. Mine majast mööda ja varsti hakkab paistma järgmine hoone, Paul Kondase maja. Hoidu paremale parki, puude all on Paul Kondase skulptuur.

You pass a large house in the trees on the right. Shortly after, when you see the Paul Kondas House in the distance through the trees, fork slightly right and up into the trees until you see the Paul Kondas memorial.

50m >

Paul Kondas (1900-1985) töötas 16 aastat Suure-Jaani koolis õpetajana. Kondas oli aktiivne linnaelus, organiseeris näitemänge, spordi- ja muusikaelu, uue koolimaja ehitamise, pargi ja järvesilla rajamise. Suure-Jaanist kolis Kondas Viljandisse ja temast sai rahvusvaheliselt tuntud kunstnik-naivist. Paul Kondase büsti lõi kaasaegne tuntud eesti skulptor Aime Kuulbusch.

Paul Kondase majas on raamatukogu, samas tegutsevas kultuurimajas käivad koos huviringid ja toimuvad kultuuriüritused. Hoones töötas Suure-Jaani keskkool aastani 1961, mil koliti praegusse hoonesse Tallinna tänaval, majja jäi aastateks kooli õpilaskodu. Pargis on lauluväljak, kus toimuvad vabaõhukontserdid ja süüdatakse igaaastane jaanituli.

Paul Kondas (1900 - 1985) worked sixteen years in Suure-Jaani as a schoolteacher, and was active in town life, organising plays, sport and choral singing. He moved to Viljandi in retirement and became a naïf artist of international renown. The distinctive bust is by Aime Kuulbusch.

On the right across the park is a large building, the Paul Kondas House, which houses the local library and various cultural activities. It was a secondary school until 1960, when it moved to the present building in Tallinna. It then served as the school's boarding house. A little further, on the right are the Festival grounds, the outdoor venue for a wide variety of events, and the site of the lakeside midsummer bonfire.

17 Mine edasi mööda järveäärset rada üle ranna ja väikese puusilla.
Continue along the lakeside path to the bathing area and over a small bridge.

176m >

18 Mine edasi mööda järve äärt ja pööra paremale, tagasi linna keskväljakule. (2,75 km).

Continue beside the lake, and turn right into the Town Square (2.75 km).
250m >